

Apokalüpsise ratsanikega tuleb tegeleda korraga

Maarja Kruusmaa

Kriisid on saatnud inimühiskonda läbi ajaloo, neis pole iseenesest midagi uut. Ometi on strateegiline kriisijuhtimine praegu olulisem kui kunagi varem. Miks?

Esiteks, tehnoloogia arengu tõttu on ühiskond komplekssem ja tehnoloogiast sõltavam kui näiteks sada aastat tagasi. Vabadussõja ajal polnud interneti ega autoparki, elektrit oli vaid vähestes kodudes ja inimesed elasid hajutatult taludes, olles võimelised end toiduga ise varustama.

Teiseks, teaduse ja tehnoloogia arengu tõttu ei aktsepteeri me enam kaotusi, mis varem tundusid paratamatud ja isegi loomulikud. Minnes ajas veel sada aastat tagasi, näeme suurt laste suremust, mida traagiliselt kirjeldab ka Tammsaare „Tões ja õiguses“. Meil on vahendeid kannatuste vähendamiseks ja enneaegsete surmade vältimiseks. Nende tühja laskmine tundub meile lubamatu.

Niisiis, meie kriisides hakkama saamise valulävi on muutunud madalamaks ja ühtaegu on kriisid muutunud komplekssemaks nagu ka inimühiskond tervikuna. Võime rääkida ahel- ja kobarkriisidest. Üks kriis võib sünnitada teise ja tuleb olla valmis erinevate kriiside juhtumiseks korraga. Ahelkriiside vallandajaks on olnud näiteks Ukraina sõda. Sõjale kui julgeolekukriisile on järgnemas energia- ja toiduainekriis. Alles oleme saamas kontrolli alla koroonaviiruse kriisi – mis tagasivaates saja aasta pärast võib tunduda globaalse eduloona, senitundmatu ohtliku nakkushaiguse peatamisena massvaksineerimise abil.

Seetõttu võib mõista Euroopa Liidu huvi kriise paremini hallata. Euroopa Komisjoni peateadusnõustajana olen pooleteise aasta jooksul juhtinud poliitikasoovituste raporti¹ koostamist, tuginedes kümnete ekspertide ja sadade teadustööde tulemustele. Meie peamine tähelepanek tõdeb, et valitsused ja Euroopa Liit tervikuna (sh rahvusvahelised organisatsioonid) peavad olema suutelised oma kriisijuhtimist põhimõtteliselt muutma.

Ühiskonnad on muutunud keerukamaks ja paisunud on administratiivne aparaat: mõtleme näiteks kasvõi Ameerika föderaalvalitsuse pädevuse ja eelarve kasvule viimase saja aasta jooksul. Euroopa riikide koostööd koordineerivat Euroopa Ühendust/Liitu polnud siis veel üldse olemas. Administratiivse suutlikkuse kasv on muljet avaldav, kuid käsuahelad on pikemad ja sageli elavad ametkonnad/ministeeriumid üksteisega nõrgalt seotud nn silotornides. See tähendab, et reageerimisaeg keskkonna muutustele on pikaldane ja koostöö erinevate ministeeriumite vahel pole piisav. See raskendab kiireid ja koordineeritud lahendusi nõudvate probleemide lahendamist.

Tasub meenutada, kuidas Franklin Delano Roosevelt kutsus kokku USA tööstuse tipud pärast riigi Teise maailmasõtta astumist, varustas eraettevõtjad föderaalvalitsuse toel vajaliku krediidiga ja kaasas nad sõjaaja majanduse juhtimisse. Tulemus oli väga erinev Saksamaa või Nõukogude Liidu tsentraalsest riigikapitalismist ja oluliselt efektiivsem. Tööstustoodang suurenes

¹ <https://sapea.info/topic/crisis-management/>

USAs 96 protsenti ja loodi 17 miljonit uut töökohta. Henry Kaiseri dokid suutsid sõja lõpul ehitada ühe Liberty-tüüpi kaubalaeva ühe päevaga 365 päeva asemel.

Vahemärkusena, mõeldes praegu Eestis toimuvale kemplusele Paldiski LNG-terminali teemal, on selge, et valitsuse ja erasektori koostöö ei suju isegi rahutingimustes ning uus lähenemine on Eesti tulevikku silmas pidades mitte üksnes vajalik, vaid vältimatu.

Uus kriisijuhtimine on möödapääsmatu kogu maailmas. Nagu võisime näha Teise maailmasõja aegse USA näitel, ei tähenda see naasmist autoritaarsete kaanonite juurde. Efektiivne kriisijuhtimine on võimalik ka tänapäeva demokraatlikes lääneriikides. Mida on selleks vaja?

Nii nagu sõjavägi vajab õppustel väeüksuste kokkuharjutamist, vajavad riikide ametkonnad koostöövorme omavahel, erasektoriga ja kolmanda sektoriga. Mõneti tähendab see maatriksjuhtimisest tuntud elementide sissetoomist. Eestis võiks näiteks kriisiolukorras võimestada rakkerühma, kuhu kuuluvad kõigi ministeeriumite asekanterid. See võimaldaks erinevate pädevuste kiiret koostööd ja infovahetust.

Teiseks, käsuaehelaid tuleks lühendada ja anda suurem autonoomsus kohalikele otsustajatele. Meenutagem kogemust, mille USA armee sai simulatsioonis „Millennium Challenge 2002“ 20 aastat tagasi. Armees vastane, hüpoteetiline Pärsia lahe riik kehastanud nõrgem pool lasi pensioneerunud kindralleitnant Paul K. Van Riperi juhtimisel põhja märkimisväärse osa Ameerika laevastikust. Kui simulatsioon oleks olnud päris, oleksid ameeriklased kaotanud vähemalt 20 000 meest. Tema edu tugines kiirel käsuaehelal ja ebatraditsiooniliste („low-tech“) lahenduste kasutamisel, nagu näiteks mootorrattakullerid ja valgussignaalid.

Ka Ukraina armee on saavutanud praeguses sõjas edu tänu sellele, et väeüksused rindel võivad vastu võtta otsuseid kohapeal. Vene armee üksused seevastu peavad kõike kooskõlastama kõrgema väejuhatusega ja tõenäoliselt ka Putini endaga.

Kuid see ei tähenda kaost. Taktikaliste autonoomsete otsuste taga on ühtsetele väärtustele tuginev strateegiline plaan. Ukrainlased teavad, mille nimel nad sõdivad. See näide illustreerib väärtuste olulisust tänapäeva kriisides. Kui tuleb teha kiireid ja ebameeldivaid valikuid, aitavad neid teha ühised väärtused – üldarusaadav on õnnetuste korral laste või vigastatute päästmine esimesena.

Kokkuvõtteks, tänu elatustaseme tõusule ja uutele tehnilistele vahenditele on meil jätkuvalt väga head võimalused ohjeldada võimalikku kriiside kaskaadi. Kui arvestame, et see võib vallanduda globaalses infotehnoloogilises maailmas väga kiiresti ja selle edukas haldamine ei saa olla Bismarcki-aegse struktuuriga administratsiooni töö. Vajame paindlikke koostöömudeleid, kiiret kõigi ressursside kaasamist ja kohalikku otsustusjulgust, mis põhineb ühistel väärtustel. Ja apokalüpsise ratsanikega tuleb tegeleda korraga.